

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۴/۱۶

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۰۹/۱۳

کاوه باغبه^۱، محمدرضا پورجعفر^۲، احسان رنجبر^۳

تحلیل و ارزیابی فعالیت نشستن در فضاهای شهری بررسی موردی: میدانچه تئاتر شهر تهران^۴

چکیده

در حرفه طراحی شهری یکی از مهمترین عوامل ارتقای کیفی و افزایش مطلوبیت فضاهای شهری، رونق فعالیت‌های جاری آنهاست. اما در ایران علی‌رغم مطالعات گذشته متخصصان، تاکنون بررسی کم و کیف فعالیت‌ها به‌عنوان عاملی تأثیرگذار بر طراحی فضا صورت نگرفته است. از مهمترین فضاهای شهری تهران به‌لحاظ شکل‌گیری فعالیت‌های متنوع اجتماعی و فرهنگی میدانچه تئاتر شهر است که در این مقاله از نظر میزان انجام فعالیت‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. مقاله حاضر با هدف بررسی رابطه کالبد این فضای شهری و فعالیت‌های مهم جاری در آن و میزان پاسخگویی محیط کالبدی به الگوهای رفتاری کاربران، به تحلیل فعالیت نشستن در میدانچه تئاتر شهر می‌پردازد. روش ارزیابی مشاهده مستقیم از طریق فیلم‌برداری با الگوی آیت بوده و تحلیل آماری توصیفی سنجش سطح فعالیت با استفاده از نرم‌افزارهای GIS و Excel انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که لبه‌ها مطلوبیت بیشتری نسبت به صندلی‌ها برای افراد و به‌ویژه گروه‌های چند نفره داشته‌اند. در همجواری فعالیت‌های حرکتی و برنامه‌های نمایشی میزان استفاده از فضاهای نشستن ۲ تا ۱۰ برابر می‌شود. تععر، تبعیت از هندسه، وجود سایه، امکان نشستن در سطوح مختلف ارتفاعی و منظره مناسب فعالیتی از ویژگی‌های طراحی یک فضای نشستن مطلوب است. ویژگی‌های کالبدی میدانچه امکان حضور و استفاده اقشاری چون کودکان و بانوان را ایجاد نمی‌کند و به الگوهای رفتاری آنها پاسخگو نیست.

کلیدواژه‌ها: تئاتر شهر، فعالیت نشستن، سنجش فعالیت‌ها، لبه، صندلی.

^۱ کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران

E-mail: K.baghbeh@gmail.com

^۲ استاد گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

E-mail: pourja_m@modares.ac.ir

^۳ استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران

E-mail: e.ranjbar1983@gmail.com

^۴ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد کاوه باغبه با موضوع «طراحی میدانچه عمومی تئاتر شهر تهران و فضاهای پیرامون آن با توجه به فعالیت‌های جاری در آن» با راهنمایی دکتر محمدرضا پورجعفر در دانشگاه تربیت مدرس است.

مقدمه

میدانچه متأثر شهر تهران از مهمترین و کارآمدترین فضاهای شهری در ایران است که فعالیت‌های متنوع و متفاوتی چون گفتگوی هنرمندان، اجرای نمایش‌های خیابانی و تئاترهای محیطی و غیره در آن رخ می‌دهد. اما با توجه به نقش محدود و مورد مطالعه به‌عنوان مرکز فرهنگی، آموزشی و تجاری شهر، فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی در محیط میدانچه با مشکلاتی مانند ازدحام، اغتشاش، عدم ماندگاری فعالیت‌ها و کمبود عرصه‌های مشخص فضایی مواجه است. از جمله بزرگ‌ترین صاحب‌نظران در زمینه طراحی با تمرکز بر رفتارها و فعالیت‌های جاری در فضای عمومی ویلیام وایت و یان گل هستند. این پیشگامان به‌جای اینکه تنها به پرسش‌نامه‌ها و مصاحبه‌ها و درج خواسته‌های مردم اکتفا کنند، با استفاده از روش مشاهده مستقیم آنچه که مردم در فضاهای عمومی انجام می‌دهند به درک جامعی از مهمترین عوامل سازنده فضاهای شهری مطلوب دست یافتند (Whyte, 2005, 26; PPS, 2005, 5). در ایران نیز تاکنون مطالعه الگوهای رفتاری افراد در چند میدان مهم تهران توسط بحرینی انجام شده است. وی از تکنیک عکس‌برداری تدریجی (با الگوی اپلپارد) در روش خود بهره گرفته است (بحرینی، ۱۳۷۵، ۱۰-۱۳). اما با توجه به اینکه برداشت فعالیت‌های ضروری، انتخابی و اجتماعی افراد با استفاده از تکنیک وایت (فیلم‌برداری از فضا) تاکنون در ایران صورت نگرفته است، امید است این روش به الگوهای جدیدی در مطالعه و طراحی فضاهای عمومی دست یابد که تحقق‌پذیری بیشتری در فرآیند اجرا داشته باشد و مسایل واقعی مردم را در نظر بگیرد. در این تحقیق رابطه بین فعالیت‌های جاری در فضای عمومی میدانچه متأثر شهر و کالبد آن و اینکه آیا فضاهای عمومی شهری پیرامون متأثر شهر جوابگوی الگوهای رفتاری و نیازهای مراجعان هست یا خیر مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

روش پژوهش

در این مقاله روش تحقیق روش تحلیل محتوای کمی و کیفی است. بدین‌منظور با به‌کارگیری روش تحلیلی ویلیام وایت، فعالیت نشستن در فضا و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان به‌صورت فیلم‌برداری همزمان با ۶ دوربین و عکاسی از وضع موجود سنجش و ارزیابی شده است. پس از درج و کدگذاری مشاهدات و مکان انجام آنها در جداول ثبت فعالیت و تنظیم آمارها در نرم‌افزار Excel و تطابق مکانی آنها با فضاهای نشستن در نرم‌افزار GIS، میزان استفاده از فضاهای مختلف و سطوح (میزان انجام) فعالیت‌های مختلف با هم مقایسه شده است. کیفیت انجام فعالیت‌ها و گروه‌های انجام‌دهنده آنها نیز طی بازبینی برداشت‌ها و گفتگو با استفاده‌کنندگان فضا تحلیل شده و نهایتاً بر اساس نتایج بررسی‌ها پیشنهادهای لازم ارائه شده است.

فعالیت نشستن و اهمیت آن در ارزیابی فضاهای شهری

«به تمامی افعال انسانی که جهت برآوردن یکی از نیازهای او انجام می‌گیرد، فعالیت گفته می‌شود. علی‌رغم تنوع زیاد رفتارهای انسانی می‌توان آنها را از طریق تشابه در جنبه فیزیکی‌شان یا اشتراک در برآوردن نیاز، در بسته‌های کوچک‌تری بسته‌بندی کرد و به آن نام یک فعالیت خاص داد» (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۴۱). در مقابل آن نحوه انجام یک فعالیت را رفتار گویند. رفتار انسانی برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فرد، قابلیت محیط، تصویر ذهنی فرد از دنیای خارج ناشی از ادراک او و معنایی است که این تصویر برای او دارد. بنابراین هر فعالیتی تحت تأثیر شرایط فوق می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد و رفتارهای متنوعی را باعث شود. برای مثال روی نیمکت نشستن،

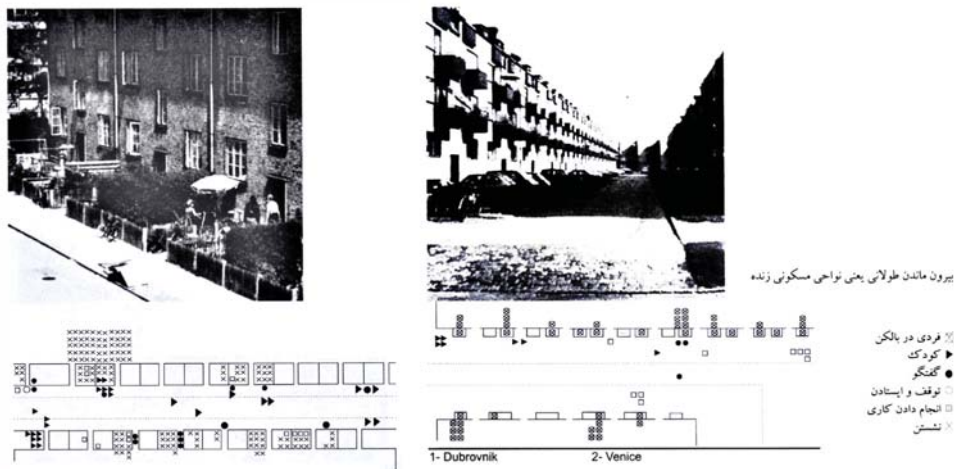
چمباتمه زدن، لم دادن و غیره رفتارهای مرتبط با فعالیت نشستن است (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۴۸). با توجه به اینکه فضاهای شهری که برای بهره‌مندی عموم افراد طراحی می‌گردند، به‌طور پیش‌فرض این تنوع رفتارهای انسانی را در انجام فعالیت‌های مختلف به‌خود پذیرفته‌اند. بنابراین تأثیرات اساسی کالبد فضاهای شهری در کم و کیف بروز فعالیت‌های افراد در آنها تجلی می‌یابد، نه در جهت‌دهی به رفتارهای اجتماعی افراد در انجام یک فعالیت. در نتیجه می‌توان گفت مطالعات و مشاهداتی هم که در زمینه فضاهای شهری و برای ارتقای کیفیت‌های فضایی آنها صورت می‌گیرد افراد و فعالیت‌های آنها در فضاهای شهری را شامل می‌شود و نه نحوه انجام این فعالیت‌ها را در غالب گونه‌های مختلف رفتاری.

فعالیت‌ها را از لحاظ عاملان آنها می‌توان در دو دسته فعالیت‌های فردی و فعالیت‌های گروهی جای داد. فعالیت‌های فردی تنها مستلزم وجود یک فرد است و هر فرد مستقل از سایر افراد می‌تواند نسبت به انجام آنها در فضای شهری مبادرت ورزد. مثل خوردن، فکر کردن، تماشا کردن دیگران و غیره. در فعالیت‌های گروهی الزاماً بیش از یک نفر دخالت دارند، مثل سؤال کردن، گفتگو، تظاهرات و غیره (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۴۲). یان گل در کتاب خود با عنوان زندگی در میان ساختمان‌ها در سال ۱۹۷۱ فعالیت‌های انسان در محیط‌های عمومی را به سه دسته فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های گزینشی و فعالیت‌های اجتماعی تقسیم کرده و فضاهای شهری خوب را بر اساس میزان انجام فعالیت‌های اجتماعی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. «فعالیت‌های اجتماعی به‌صورت خودجوش، به‌عنوان نتیجه مستقیم بودن مردم در فضاهای مشابه و حرکتشان در آن فضاها صورت می‌پذیرد. این مسئله نشان می‌دهد که هر کجا فعالیت‌های ضروری و گزینشی در فضاهای عمومی دارای شرایط بهتری باشد، فعالیت‌های اجتماعی مورد حمایت قرار می‌گیرد» (گل، ۱۳۸۷، ۶).

اما بستر انجام این فعالیت‌ها فضای کالبدی است. به عبارتی دیگر فضای کالبدی مکان انجام فعالیت‌ها را که یکی از ویژگی‌های اصلی آنهاست فراهم می‌آورد. بستر مناسب فعالیت‌ها فضاهایی است که رواج، تواتر و مدت زمان هر فعالیت در آن نسبت به سایر فضاها افزایش چشمگیری داشته باشد. برای مثال فعالیت‌های ایستا که نیاز به توقف طولانی دارند (مثل ایستادن و نشستن)، بیشتر در امتداد لبه‌ها و جایی که افراد از یک جانب احساس حمایت (امنیت) می‌کنند اتفاق می‌افتد. به زعم پاکزاد فضای کالبدی ممکن است فعالیت‌ها را به گونه‌های مختلف متأثر کند. از جمله باعث تجمع فعالیت‌های مختلف گردد یا امکان گرد هم آمدن فعالیت‌های مختلف را در کنار هم منتفی سازد (تجمع یا پراکندگی). می‌تواند امکان تعامل فعالیت‌ها و افراد را با یکدیگر یا در کنار هم فراهم سازد و یا باعث تفکیک کامل فعالیت‌ها و انسان‌های دخیل در آنها گردد، به‌طوری که هر کس صرفاً به فعالیت خود بپردازد (تلفیق یا تفکیک). می‌تواند به‌گونه‌ای باشد که فعالیت‌های مختلف را به درون خود فرا خواند و بستر مناسب را برای آنها فراهم آورد یا چنان باشد که هر فعالیت انتخابی را دفع نماید و تنها اجباراً به فعالیت‌های ضروری اجازه بروز دهد (جذب یا دفع). همچنین می‌تواند بر روی فعالیت‌های فضای مجاور خود از طریق پشت کردن به آنها، وجود موانع فیزیکی، فاصله زیاد، استقرار در سطح خیلی بالا یا خیلی پایین و غیره بسته باشد یا با برداشتن موانع فیزیکی، کم کردن فاصله میان فعالیت‌ها، رو در رو قرار دادن آنها و هم‌سطح کردنشان و غیره فضا را به روی فعالیت‌های مختلف بگشاید (باز یا بسته بودن) (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۴۶-۴۷).

به‌طور کلی مطلوبیت فضاهای شهری به عوامل مختلفی وابسته است و این عوامل با محافظت کاربران فضا در برابر خطرات و ناملايمات محیطی در جهت ارتقای کیفی محیط برای کسب حداکثر آسایش و لذت افراد داخل آن هم‌سو می‌گردد. یان گل کیفیت مطلوب شهر را وابسته به

نوع فعالیت‌های جاری در آن می‌داند. به زعم وی «در نواحی بی‌کیفیت شهری صرفاً می‌توان فعالیت‌های ضروری را یافت. به عبارتی مردم به کارهایی می‌پردازند که ناچار به انجام آنها هستند. اما در نواحی باکیفیت نه فقط فعالیت‌های ضروری که بسیاری از فعالیت‌های گزینشی و اجتماعی مورد علاقه مردم نیز صورت می‌گیرد. با این همه این فعالیت‌ها زمانی اتفاق می‌افتد که شرایط مساعد باشد؛ یعنی شهر فضاهایی با کیفیت خوب و وسوسه‌انگیز ارائه دهد» (گل، ۱۳۸۹، ۲۶). وی در طول سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۸۶ با پیگیری تغییرات کالبدی و کیفی فضاهای شهری و روند برنامه‌ریزی شهر کپنهاگ، تأثیرات آنها را بر فعالیت‌های بیرونی مردم مورد مطالعه قرار داد. نتیجه مطالعات وی نشان می‌دهد که هرگونه ارتقای کیفی در شهر کپنهاگ، افزایش استفاده مردم از فضاهای عمومی را به دنبال داشته است. به‌عنوان مثال با سه برابر شدن مساحت کل پیاده‌راه‌ها و میدان‌های کپنهاگ بین سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۸۶ شمار مردمی که توقف می‌کردند یا می‌نشستند نیز سه‌برابر شده است (میزان متوسط در روزهای سه‌شنبه در تابستان) (گل، ۱۳۸۷، ۲۵).

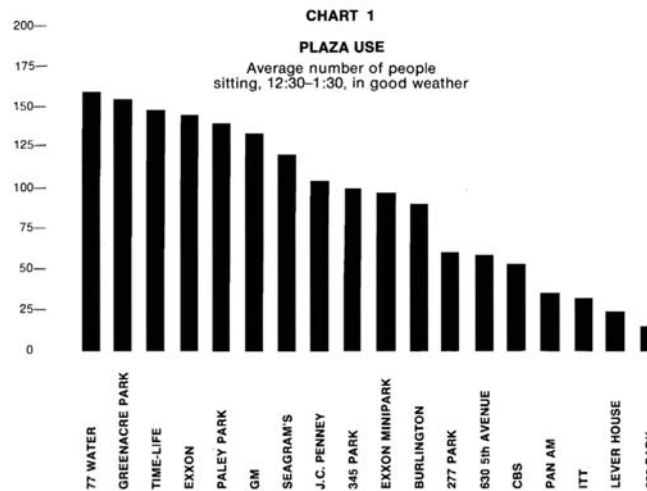
شکل ۱. ارزیابی فعالیت‌ها در فضای عمومی

منبع: گل، ۱۳۸۷

از دیدگاه وایت آنچه که یک میدان را کارآمد می‌سازد میزان استفاده افراد از آن میدان است. در این راستا وایت مقاطعی از فضاهای ۱۶ پلازا، ۳ پارک و چند خیابان را بررسی کرد. مکاتبه و ثبت یافته‌های این بررسی او را به این نتیجه رساند که به‌جای صرف هزینه‌های هنگفت ساختمانی می‌توان در شهر فضاهایی ساخت که برای مردم کارآمد باشند و مردم از استفاده و حضور در آنها لذت ببرند (Whyte, 1985, 32). وی مطلوبیت پلازاها و موفقیت آنها را در این عبارات خلاصه می‌کند:

- پراستفاده‌ترین پلازاها مکان‌هایی اجتماع‌پذیرند که دارای نسبت بالاتری از گروه‌های چند نفره مردم در مقایسه با سایر مکان‌ها باشند (Whyte, 1980, 17).
- مکان‌های پرستفاده نسبت بالاتری از زنان را در مقابل مردان در خود جای می‌دهند. زنان بسیار بیشتر از مردان در انتخاب محل‌های نشستن و سواس دارند و در مقابل آزارها بسیار حساس‌ترند. در نتیجه می‌توان نسبت استفاده زنان به مردان را راهی برای مقایسه پلازاها با هم برشمرد (Whyte, 1980, 18).
- بخش اعظمی از مردم محل انجام فعالیت‌های اجتماعی خود را به نحوی انتخاب می‌کنند

که بسیار نزدیک و مرتبط با خطوط رفت و آمد سائیرین در پلازا باشد (Whyte, 1980, 26). این مطلب اهمیت فعالیت‌های ایستا و به‌ویژه نشستن افراد در گونه‌های رفتاری مختلف را نشان می‌دهد. فعالیت نشستن چه بر لبه‌ها و صندلی‌های حاشیه یک فضای عمومی و چه به‌صورت آزاد بر روی پله‌ها یا کنار حوض و یا حتی بر روی زمین نشانه توقف آگاهانه و انتخاب است. این انتخاب گواهی بر مناسب بودن فضا یا منظره و یا شرایط محیطی است و ارزیابی آن تا حد بسیاری می‌تواند قابل استفاده بودن فضای شهری و مطلوبیت آن را از دیدگاه شهروندان برای ما روشن کند؛ به‌طوری که ویلیام وایت نیز برای ارزیابی و مقایسه کارآمدی و مطلوبیت فضاهای مختلف شهرهای آمریکا از مقایسه میزان فعالیت نشستن بر لبه‌ها یا صندلی‌های پر مخاطب آنها بهره گرفت (Whyte, 1980, 26).

شکل ۲. نمودار مقایسه میزان نشستن افراد در فضاهای عمومی مختلف

منبع: وایت، ۱۹۸۰

پیشینه روش‌های سنجش فعالیت و انتخاب گزینه بهینه

در دهه اخیر معماران و طراحانی چون کریستوفر آلکساندر (Alexander, 1964)، مایکلسون (Michelson, 1975)، تیل (Thiel, 1961, 1964) اپلیارد (Appleyard, 1964)، وان در راین (Van der ryne, 1965) و وایت (Whyte, 1980) تجزیه و تحلیل منطقی و عقلایی فعالیت‌ها را به‌طور جدی دنبال کرده‌اند و سنجش تراکم فعالیت‌ها را در فضاهای شهری به‌صورت علمی مورد بررسی قرار دادند. این سنجش دو بعد عمده را در بردارد: یکی تعداد افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها و دیگری زمان انجام فعالیت‌ها توسط آن افراد (بحرینی، ۱۳۸۶، ۲۸۹).

با بررسی ویژگی‌های مثبت و منفی هر یک از روش‌های سنجش متداول، این نتیجه حاصل شد که بهترین گزینه برای مشاهده فعالیت‌ها برداشت و ثبت آنها در فضای شهری به روش فیلم‌برداری است که ویلیام وایت در بررسی‌هایش از آن استفاده کرده است. این روش همچنین کمترین خطا را در برداشت فعالیت‌ها خواهد داشت که اعتبار آن را نسبت به سایر روش‌ها در تحقیق به حداکثر می‌رساند. اما با توجه به پیچیدگی‌ها و تفاوت‌هایی که نقاط مختلف یک فضای شهری دارند به‌نظر می‌رسد ارزیابی یک گوشه از فضای شهری به کلیه نقاط یک فضای شهری قابل تعمیم نباشد. همچنین است نتایجی که از بررسی بعضی گذرها و نقاط فعالیت‌ها در یک منطقه

شهری حاصل می‌آید. در نتیجه مقیاس مناسبی از حوزه‌های شهری که بتوان کلیه فعالیت‌های آن را ثبت مشاهده و ارزیابی کرد مقیاس یک میدان یا یک محور خواهد بود که هم نقاط کلیدی و مقاطع مهم آن قابل مشاهده خواهد بود و هم نتایج بررسی‌ها و ارزیابی‌ها و راهکارهای طراحی حاصل از آن تأثیرات قابل ملاحظه‌تری بر کل حوزه طراحی بر جای خواهد گذاشت.

میدانچه تئاتر شهر

از مهمترین و کارآمدترین فضاهای شهری در ایران میدانچه تئاتر شهر تهران است که فعالیت‌های متنوع و متفاوتی در انواع گونه‌های فعالیت‌های ضروری، انتخابی و اجتماعی در آن رخ می‌دهد (جدول ۱). بنای زیبایی دایره‌ای تئاتر شهر که بر اساس طرحی از بیژن انصاری و مهندس امیرعلی سردار افخمی طی سال‌های ۱۳۶۶ تا ۱۳۵۱ ساخته شده است، در محلی واقع است که پیشتر یکی از تفرجگاه‌های مردم پایتخت و از مهمترین پاتوق‌های روشنفکرانی چون فروغ فرخزاد، جلال آل‌احمد و دکتر نفیسی بود. گفتگوی هنرمندان، اجرای نمایش‌های خیابانی و تئاترهای محیطی در مناسبت‌های خاص، هنرنمایی دوچرخه‌سواران و حرکات نمایشی نوجوانان از جمله این فعالیت‌ها است. نقش محدوده مورد مطالعه به‌عنوان مرکز فرهنگی و آموزشی و تجاری در سطح تهران، قرارگیری در حاشیه تقاطع چهارراه ولیعصر و دسترسی نزدیک به ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی مترو و BRT و تاکسی عوامل اصلی جذب بالای جمعیت به محدوده و پتانسیل بالای فضای میدانچه برای وقوع فعالیت‌های مختلف در آن است. فضای میدانچه تئاتر شهر دارای عناصر کالبدی متنوعی از قبیل حوضچه‌های آب، مجسمه‌ها و عناصر شاخص، سکوه‌های نشستن، صندلی‌ها و پوشش گیاهی فضاهای سبز است که به‌زعم پاکزاد نقش مهمی در نشاط، دلبازی و افزایش سرزندگی این میدانچه دارد (پاکزاد، ۱۳۸۶، ۵۰-۵۴). ساختمان تئاتر شهر به‌عنوان قطب فرهنگی مهم شهر در جشنواره‌ها و برنامه‌های نمایشی و تئاتر، اقشار مختلفی به‌ویژه هنرمندان و جوانان را در فضای میدانچه به‌خود جذب می‌نماید.

جدول ۱. انواع فعالیت‌ها در میدانچه تئاتر شهر

فعالیت‌های اجتماعی	فعالیت‌های گزینشی	فعالیت‌های ضروری
بازی کودکان دیدارها و گفتگوها اجرای موسیقی و تئاتر خیابانی معرکه‌گیری حرکات نمایشی نرمش، ورزش و پیاده‌روی	مکث و استراحت (به‌صورت ایستاده در نقاط خاص) تماشای دیگران و مناظر اطراف پیاده‌روی نشستن بر لبه‌ها و صندلی‌ها نقاشی محیط پلازا و ساختمان تئاتر شهر استفاده از فضاهای خوردن و نوشیدن	رفت و آمد خرید بلیط استفاده از عابربانک تبلیغ آگهی انتظار دوستان استفاده از خدمات بهداشتی

منبع: نگارندگان

در میان فعالیت‌های مختلف نشستن افراد بر لبه‌ها و صندلی‌ها (برای انتظار، تماشای محیط و دیگران، رفع خستگی و غیره) مهمترین و رایج‌ترین فعالیت ایستا در محوطه فضای شهری است. برگزاری نمایش‌ها و برنامه‌های تئاتر در ساعات عصرگاهی در ساختمان و انتظار علاقه‌مندان برای ورود به سالن‌های نمایش، تجمع هنرمندان مختلف در محوطه فضای شهری میدانچه تئاتر شهر و شکل‌گیری فعالیت‌های متنوع نمایشی و هنری از قبیل تئاترهای خیابانی، حرکات نمایشی

دوچرخه‌سواران و پارکور و غیره از عوامل مهم در جذب افراد به انجام این فعالیت به‌ویژه در ساعات عصرگاهی است.

اغلب استفاده‌کنندگان را کسانی تشکیل می‌دهند که برای دیدن تئاتر یا برنامه خاصی به این مجموعه مراجعه کرده‌اند. عصرگاهان که اکثراً لبه‌ها و صندلی‌ها پر می‌شوند و افراد منتظر شروع نمایش خود هستند، فعالیت نشستن افراد با رونق و گوناگونی رفتاری بیشتری بروز می‌یابد. در دیگر ساعات روز به‌ویژه صبح‌ها افرادی در گروه‌های یک یا دو نفره به فضای عمومی میدانچه آمده و روی صندلی‌ها می‌نشینند و با هم صحبت می‌کنند. کاملاً مشخص است که این افراد به قصد استفاده از پلازا به این مکان آمده و دلپذیری فضای آن را با حضور و استفاده خود تأیید می‌کنند.

فضاهای نشستن واقع در میدانچه تئاتر شهر

فضاها و مکان‌های نشستن در این فضای شهری شامل صندلی‌های منفرد واقع در صحن پیرامون تئاتر و لبه‌های پیرامونی صحن تئاتر است. صندلی‌هایی که در فاصله ستون‌های خارجی ساختمان تئاتر شهر قرار گرفته‌اند، به شکل ۸ ضلعی و با نشیمنگاه و پشتی بتنی طراحی شده‌اند و به‌ویژه در بعدازظهرها مورد استفاده افراد قرار می‌گیرند. این ۱۵ صندلی در زمان‌های برگزاری تئاتر در سالن‌های جانبی تئاتر شهر محل نشستن و انتظار تماشاچیان و مخاطبان این تئاترها در لحظات قبل از شروع شدن نمایش می‌گردند و استفاده از آنها به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد. لبه‌های بتنی که در صحن پیرامونی ساختمان تئاتر شهر به‌صورت پیوسته طراحی گشته‌اند، به علت فاصله مناسب از ساختمان، تفریح و پیوستگی، امکان دیدی مناسب به معماری و جزییات عمارت تئاتر شهر را فراهم آورده، به‌ویژه برای تجمع و نشستن گروه‌های بیش از سه نفر بسیار مناسب است. در فضاهای دیگر میدانچه نیز چند لبه مشاهده می‌شود که عبارتند از سکوی واقع در لبه شرقی میدانچه در جانب شرقی حوض، جداره حوض مرکزی و جداره حوض پیرامون ورودی مترو. برای پاسخ دادن به این پرسش که چه رابطه‌ای بین فعالیت نشستن در پلازای تئاتر شهر و کالبد آن برقرار است و آیا عناصر کالبدی و داخل و پیرامون پلازا جوابگوی الگوهای فعالیتی و نیازهای مراجعان هست یا نه، مشاهده و سنجش کمی و کیفی این فعالیت و نحوه استفاده افراد از نقاط مختلف پلازا برای ما راهگشا خواهد بود. با توجه به‌مرور شیوه‌های سنجش فعالیت‌ها در این تحقیق روش فیلم‌برداری فضای عمومی و ارزیابی کمی و کیفی فیلم‌ها به روش تحلیل محتوا مورد انتخاب قرار گرفت تا با نتایج حاصل از این ارزیابی‌ها راهکارها و پیشنهادهای طراحی فضای شهری مورد بحث حاصل شود.

فرآیند سنجش فعالیت نشستن در میدانچه تئاتر شهر

برای فیلم‌برداری، مقیاس محدوده میدانچه تئاتر شهر در نظر گرفته شد تا با پوشش دادن نقاط مختلف آن میزان انجام فعالیت‌ها و استفاده از پلازا را در کل فضای شهری قابل بررسی کند و نتایج دقیق‌تری از مشاهدات برای طراحی فضای شهری به‌دست دهد. در ارزیابی‌ها نمودارها و بررسی‌های مورد استفاده یان گل که نشان‌دهنده تفاوت‌های نوع و میزان و تراکم استفاده از فضای شهری است، الگو قرار گرفته است. برای نمونه‌برداری یک روز عادی و یک روز تعطیل انتخاب شد و هدف فیلم‌برداری یکسره فعالیت‌ها از ۸ صبح تا ۸ شب بود. بدین ترتیب کلیه فعالیت‌های روزانه افراد در روزهای کاری و غیرکاری تحت پوشش قرار می‌گرفت. اما به‌واسطه مشکلات مربوط به حضور مسئولان واحد برق تئاتر شهر و امکان ارائه تأسیسات پیش آمده شروع فیلم‌برداری نیز ساعت ۹ در هر روز مقدور نبود. لذا زمان فیلم‌برداری به ۱۱ ساعت در روز کاهش یافت و ۶

دوربین به‌طور همزمان در ۴ نقطه شروع به ثبت فعالیت‌های افراد در پلازا کرد (شکل ۳). بدین ترتیب هم محوطه‌های پشتی تئاتر شهر و هم فضاهای مقابل آن برای مشاهده تحت پوشش قرار می‌گرفت. به‌ویژه اینکه دو دوربین بر پشت‌بام تئاتر شهر قرار گرفت و بدون اینکه افراد داخل پلازا از وجود آنها اطلاع داشته باشند، نوع استفاده آنها از پلازا تحت نظر گرفته می‌شد.

شکل ۳. ثبت فعالیت‌ها توسط دوربین‌ها
شکل وسط محل استقرار دوربین‌ها و زاویه تحت پوشش هر دوربین را نشان می‌دهد. تصاویر کناری زوایای تحت پوشش برخی از دوربین‌ها است.

منبع: نگارندگان

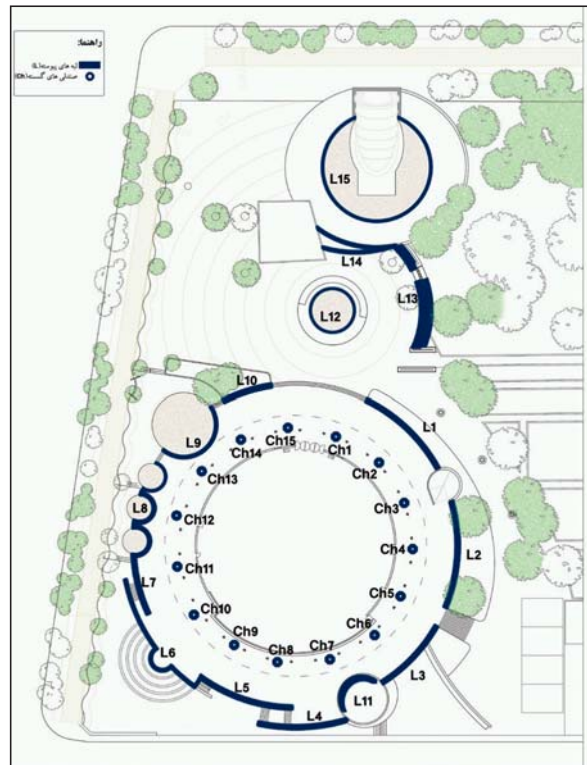
در ارزیابی فیلم‌ها فعالیت‌های نشست‌ن روی لبه‌ها و صندلی‌ها، مکث و انتظار به‌صورت ایستاده در نقاط شاخص، عبور و مرور افراد از عرصه‌های حرکتی، میزان استفاده از ورودی‌ها و میزان فعالیت گردشگری و پرسه‌زنی افراد در حوزه‌های مختلف بررسی و میزان آنها ارزیابی شد که در این پژوهش تنها نتایج سنجش فعالیت نشست‌ن بر لبه‌ها و صندلی‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدیهی است که در گروه‌های دو نفره و سه نفره افراد در انجام هر یک از فعالیت‌های مذکور، فعالیت گفتگو و ارتباط اجتماعی نیز صورت می‌گیرد.

برداشت فعالیت‌ها از فیلم‌ها بدین‌صورت انجام می‌شود که در وهله اول اطلاعات لازم و مورد نیاز از فیلم‌ها دسته‌بندی می‌شود و برای هر یک از آنها کد مشخصی تعریف می‌گردد (شکل ۴) و سپس اطلاعات مربوط به نحوه انجام فعالیت‌ها در ستون‌های مقابل جدولی که این کدها در آن جای خواهد گرفت نوشته می‌شود. این اطلاعات عبارتند از زمان‌های شروع و خاتمه یک فعالیت، تعداد افراد انجام‌دهنده آن فعالیت به تفکیک مرد و زن بودن‌شان، حدود رده سنی افراد انجام‌دهنده فعالیت، نوع و کیفیت انجام فعالیت افراد و احتمالاً سایر فعالیت‌های همزمان با انجام یک فعالیت.

میزان استفاده از فضاهای نشست‌ن میدانچه تئاتر شهر

در جدول میزان استفاده از فضاهای نشست‌ن (جدول ۲) به‌ترتیب از سمت چپ در ستون اول، شماره لبه‌ها و صندلی‌ها به‌ترتیب ۱ تا ۱۵ آمده است (لبه‌های ۴ و ۱۰ و صندلی‌های ۷ و ۱۴ و ۳ و ۱۳ و ۱۱)

از دید دوربین‌ها خارج بوده است). در ستون دوم طول فضاهای نشستن به متر و در ستون سوم دید و منظر آنها جهت مقایسه ذکر شده است. ۸ ستون بعد مجموع مقادیر نشستن‌ها را به تفکیک روزهای برداشت و ساعت به ساعت درج کرده و ۱۰ ستون آخر هم تراکم و مقدار نشست‌ها را در صبح و بعدازظهر و در روزهای عادی و تعطیل و در حالت کلی با هم مقایسه کرده است. برای محاسبه سطح فعالیت هر یک از فضاهای نشستن و مقایسه میزان استفاده از آنها با الگوگیری از روش یان گل واحد سطح فعالیت در ساعت انتخاب شده است که در آن مجموع زمان‌های استفاده در تعداد افراد استفاده کننده ضرب می‌شود و حاصل بر ساعات مشاهده تقسیم می‌گردد.

شکل ۴. کدگذاری فضاهای نشستن در میدانچه تئاتر شهر

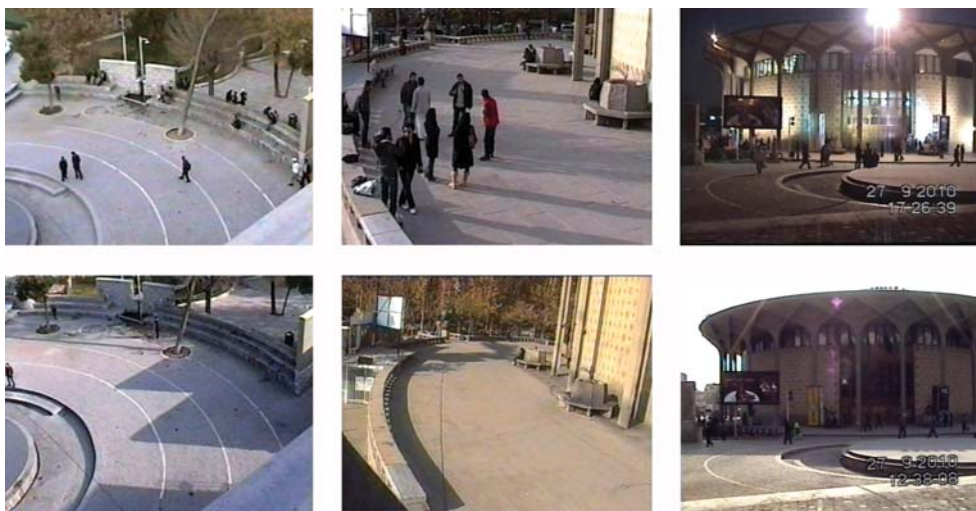
منبع: نگارندگان

مطابق مشاهدات دفعات استفاده از لبه‌ها با شروع کار تئاتر شهر تا ۳ برابر افزایش می‌یابد و این نشانگر نقش عملکردهای اصلی فرهنگی داخلی پلازا در میزان استفاده از این لبه‌هاست. این در حالی است که تعطیل بودن و یا نبودن روز تأثیر چندانی بر تغییر فعالیت‌ها در طول یک روز نداشته است. ساعت‌های استفاده از لبه‌هایی که نزدیک ورودی سالن‌های تئاتر چهارسو و سایه و قشقای هستند نسبت به لبه‌های دیگر صحن پیرامونی بالاتر است. این استفاده زیاد در زمان برگزاری نمایش در کارگاه نمایش به لبه‌های L^8 و L^9 و L^{10} تعلق خواهد گرفت. لبه‌هایی که نزدیک ورودی سالن‌های نمایش هستند. (L^6 , L^2) نسبت به لبه‌های کناری خود از توجه بیشتری برخوردارند و این امر اهمیت وجود یک فعالیت در کنار یک لبه را ثابت می‌کند. بیشترین میزان استفاده مربوط به لبه L^{13} در فضای جلویی پلازا است که به نسبت مدت استفاده افراد نیز از آن بیشتر است. این لبه در مقایسه لبه کناری خود L^{14} تفاوت فاحشی به لحاظ میزان استفاده افراد پیدا

کرده است. همچنین میزان استفاده از لبه حوض مرکزی نسبت به حوض پیرامون ورودی مترو سه برابر است. در میان فضاهای نشستن لبه‌های L^9 و L^{11} به لحاظ موقعیت و ویژگی‌های کالبدی کم‌استفاده‌ترین لبه‌ها هستند. در مقابل لبه L^7 نیز جای پارک موتور تعبیه شده است که هم میزان استفاده از آن را تا حد قابل توجهی کاهش داده و هم حضور موتورسواران در پلازا را مجاز می‌شمرد و از امنیت فضاهای پیاده داخل میدانچه می‌کاهد (شکل ۶).

صندلی‌های Ch^1 و Ch^{15} که در مقابل ورودی ساختمان تئاتر شهر قرار دارند به واسطه سایه‌اندازی ساختمان، قرارگیری در کنار جداره فعال، ورودی شاخص، وجود تزیینات و جزییات معماری بنا، افرادی که برای تهیه بلیط یا در انتظار دوستان و آشنایان‌شان به این بخش مراجعه می‌کنند را برای مدت بیشتری به خود جذب می‌کنند. ولی روی هم رفته نشستن روی صندلی‌ها در عصرها نسبت به صبح‌ها تقریباً ۳ برابر می‌شود که این مقدار تأثیر فعالیت‌های ساختمان را بر استفاده از پلازا نشان می‌دهد. در مقایسه روزهای تعطیل و عادی نیز نسبت استفاده از صندلی‌ها در عرصه‌های پشتی ثابت مانده ولی در فضاهای جلویی تئاتر در روزهای عادی این مقدار از ۲ برابر تا ۸ برابر روزهای تعطیل افزایش می‌یابد.

مجموع زمان‌های نشستن افراد در هر صندلی در صبح‌ها از نیم‌ساعت تا دو ساعت متغیر است. اما بعدازظهرها به‌خصوص در صندلی‌ها جلوی ورودی این زمان به ۸ تا ۱۰ ساعت ارتقاء می‌یابد (شکل ۵). البته به‌واسطه هم‌جنس بودن صندلی‌ها و لبه‌ها در شرایط برابر محیطی مدت نشستن افراد بر روی صندلی‌ها و لبه‌ها تقریباً با هم برابر است. این تفاوت به‌وضوح نشان می‌دهد که تنها ویژگی‌های کالبدی صندلی‌ها بر مدت استفاده از آنها مؤثر نیست و فعالیت‌های دیگر و حضور دیگران و وجود برنامه‌های مختلف نمایشی در عصرها، مدت استفاده از صندلی‌ها را ۸ تا ۱۰ برابر اضافه می‌کند. دو حوزه بیشترین استفاده را دارند، یکی در سمت جنوب شرقی تئاتر شهر و مقابل درب ورودی سالن‌های چهارسو و سایه؛ دیگری در عرصه جلوی و مقابل ورودی اصلی تئاتر شهر که صندلی‌های Ch^1 و Ch^2 و Ch^3 و Ch^4 را شامل می‌شود. بدیهی است که سرریز استفاده از این بخش‌ها به صندلی‌های کناری خود جاری می‌شود و افرادی که نتوانند روی این صندلی‌ها بنشینند روی صندلی‌های بعدی جایی برای خود پیدا می‌کنند (شکل ۷).

شکل ۵. تفاوت نشستن در صبح و بعدازظهر

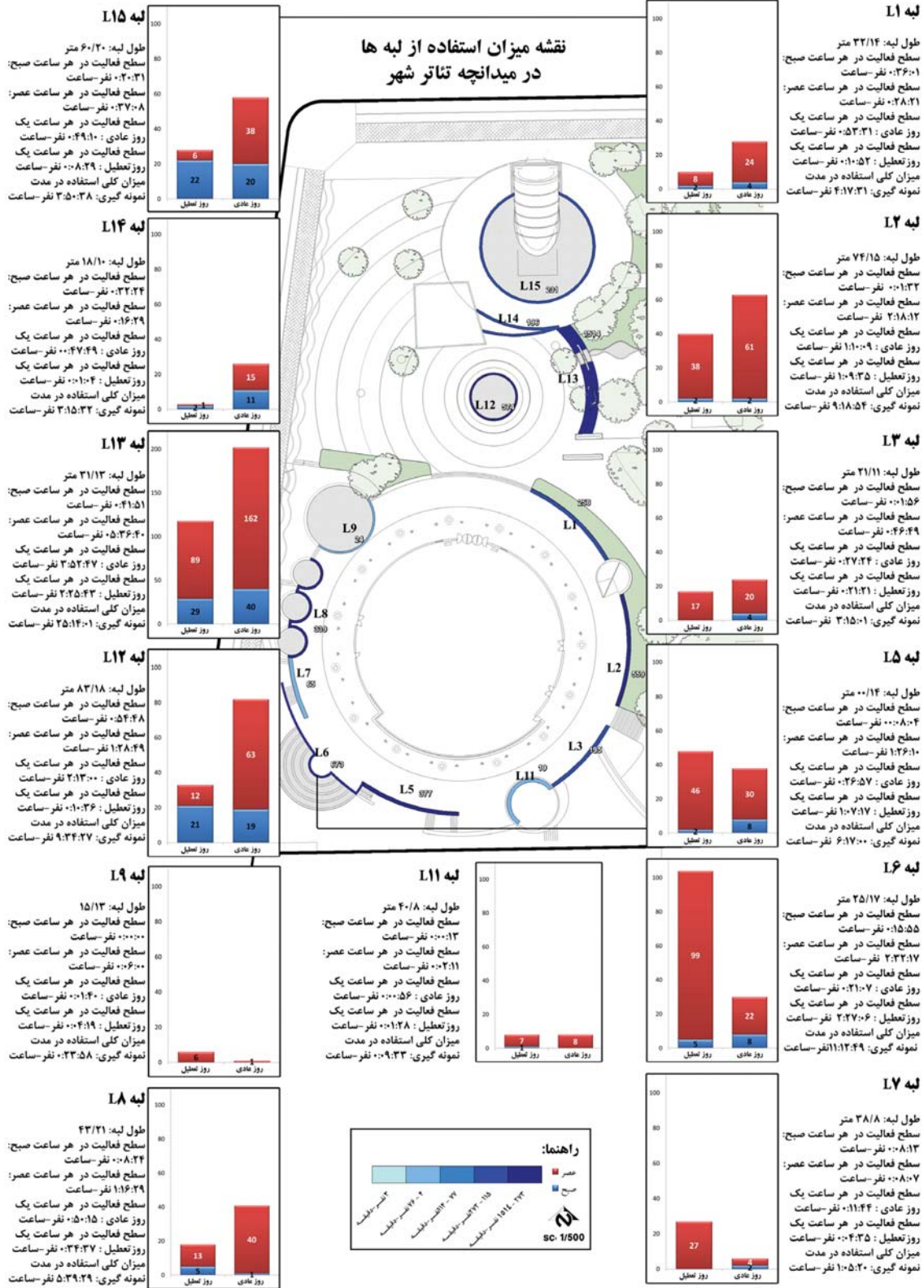
منبع: نگارندگان

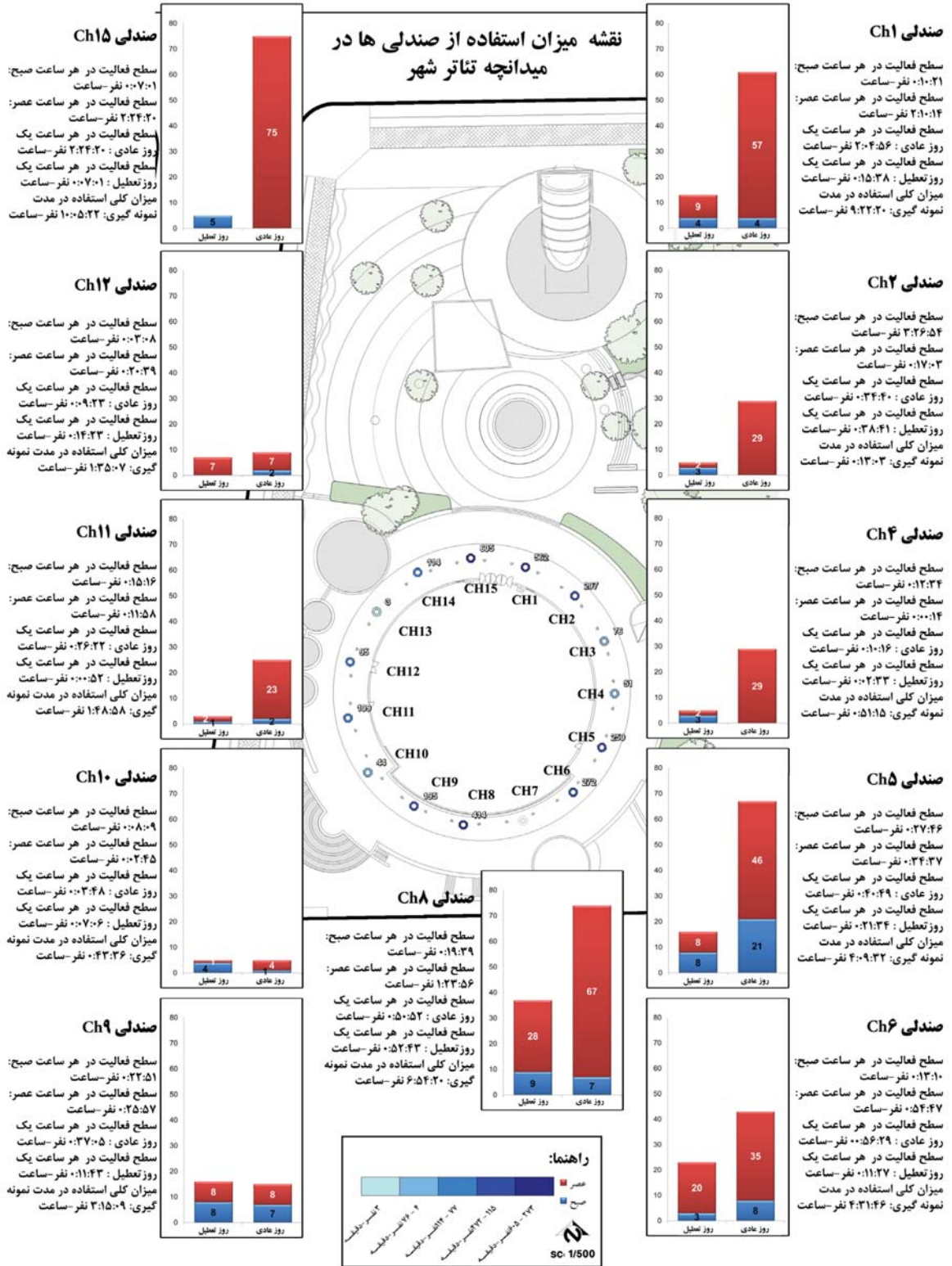
جدول ۲. میزان استفاده از فضاهای نشستن واقع در میدانچه نئوتر شهر

Area Code	Length	View	9.19				9.21				Morning		Evening		Ordinary		Weekend		Total	
			9-10	10-11	16-17	17-18	9-10	10-11	16-17	17-18	Sum	Activity Level Per Hour	Sum	Activity Level Per Hour	Sum	Activity Level Per Hour	Sum	Activity Level Per Hour	Sum	Activity Level Per Hour
L01	14.32	BUILDING	0:00:00	0:23:41	0:19:48	0:00:00	1:43:16	0:17:08	1:26:08	0:07:30	0:36:01	1:53:26	0:28:21	0:53:31	3:34:02	0:53:31	0:43:29	0:10:52	4:17:31	0:32:11
L02	15.73	BUILDING	0:01:14	0:00:49	2:19:39	2:16:36	0:04:03	0:00:00	1:51:33	0:06:06	0:01:32	9:12:48	2:18:12	4:40:36	1:10:09	4:38:18	1:09:35	9:18:54	1:09:52	
L03	11.21	BUILDING	0:00:00	0:00:00	0:58:01	0:27:23	0:07:06	0:00:38	1:04:14	0:07:44	0:01:56	3:07:17	0:46:49	1:49:37	0:27:24	1:25:24	0:21:21	3:15:01	0:24:23	
L05	13.98	BUILDING	0:04:01	0:03:07	0:06:40	4:15:22	0:17:33	0:07:37	0:24:08	0:58:32	0:08:04	5:44:42	1:26:10	1:47:50	0:26:57	4:29:10	1:07:17	6:17:00	0:47:07	
L06	17.25	BUILDING	0:00:00	0:36:27	1:08:43	8:03:12	0:15:14	0:12:00	0:42:45	0:14:28	0:15:55	10:09:08	2:32:17	1:24:27	0:21:07	9:48:22	2:27:06	11:12:49	1:24:06	
L07	8.38	BUILDING	0:00:00	0:00:00	0:17:52	0:00:30	0:00:00	0:32:51	0:14:07	0:00:00	0:08:13	0:32:29	0:08:07	0:46:58	0:11:44	0:18:22	0:04:35	1:05:20	0:08:10	
L08	21.51	BUILDING	0:00:00	0:13:06	0:32:37	1:32:44	0:00:00	0:20:29	1:42:25	1:18:08	0:08:24	5:05:54	1:16:29	3:21:02	0:50:15	2:18:27	0:34:37	5:39:29	0:42:26	
L09	13.15	BUILDING	0:00:00	0:00:00	0:03:38	0:13:38	0:00:00	0:00:00	0:06:42	0:00:00	0:00:00	0:23:58	0:06:00	0:06:42	0:01:40	0:17:16	0:04:19	0:23:58	0:03:00	
L11	8.40	BUILDING	0:00:00	0:00:50	0:01:39	0:03:22	0:00:00	0:00:00	0:03:42	0:00:00	0:00:13	0:08:43	0:02:11	0:03:42	0:00:56	0:05:51	0:01:28	0:09:33	0:01:12	
L12	18.84	PLAZA	0:18:21	0:04:48	0:00:36	0:18:41	1:19:10	1:56:52	4:04:22	1:31:37	0:54:48	5:55:16	1:28:49	8:52:01	2:13:00	0:42:26	0:10:36	9:34:27	1:11:48	
L13	13.30	PLAZA	0:12:14	0:41:01	4:48:46	4:00:51	0:07:46	1:46:22	7:19:35	6:17:26	0:41:51	22:26:38	5:36:40	15:31:09	3:52:47	9:42:52	2:25:43	25:14:01	3:09:15	
L14	10.18	PLAZA	0:00:00	0:02:06	0:02:11	0:00:00	0:52:19	1:15:12	0:12:29	0:51:15	0:32:24	1:05:55	0:16:29	3:11:15	0:47:49	0:04:17	0:01:04	3:15:32	0:24:26	
L15	41.29	PLAZA	0:02:48	0:22:38	0:00:00	0:08:32	0:13:37	0:43:03	0:18:00	2:02:00	0:20:31	2:28:32	0:37:08	3:16:40	0:49:10	0:33:58	0:08:29	3:50:38	0:28:50	
Total	207.54	-	0:38:38	2:28:33	10:40:10	21:20:51	5:00:04	7:12:12	19:57:02	16:16:43	15:19:27	68:14:46	17:03:42	48:26:01	12:06:30	35:08:12	8:47:03	83:34:13	10:26:47	
Ch01	3.15	PLAZA	0:18:20	0:01:24	0:40:40	0:02:10	0:21:41	0:00:00	3:16:30	4:41:35	0:41:25	8:40:55	2:10:14	8:19:46	2:04:56	1:02:34	0:15:38	9:22:20	1:10:17	
Ch02	3.15	PLAZA	0:49:48	0:02:24	0:15:45	0:00:16	0:00:00	0:00:00	1:53:55	0:24:46	0:52:12	2:34:42	0:38:41	2:18:41	0:34:40	1:08:13	0:17:03	3:26:54	0:25:52	
Ch04	3.15	PLAZA	0:00:00	0:09:13	0:00:58	0:00:00	0:11:51	0:29:13	0:00:00	0:50:17	0:12:34	0:00:58	0:00:14	0:41:04	0:10:16	0:10:11	0:02:33	0:51:15	0:06:24	
Ch05	3.15	BUILDING	0:06:06	0:27:19	0:36:38	0:16:12	0:21:42	0:55:56	0:57:07	0:28:32	1:51:03	2:18:29	0:34:37	2:43:17	0:40:49	1:26:15	0:21:34	4:09:32	0:31:11	
Ch06	3.15	BUILDING	0:00:00	0:19:41	0:06:58	0:19:10	0:19:21	0:13:37	1:58:47	1:14:12	0:52:39	3:39:07	0:54:47	3:45:57	0:56:29	0:45:49	0:11:27	4:31:46	0:33:58	
Ch08	3.15	BUILDING	0:05:40	0:55:50	1:14:59	1:14:24	0:11:38	0:05:27	1:33:24	1:32:58	1:18:35	5:35:45	1:23:56	3:23:27	0:50:52	3:30:53	0:52:43	6:54:20	0:51:48	
Ch09	3.15	BUILDING	0:02:30	0:40:09	0:00:00	0:04:11	0:28:35	0:20:08	0:42:22	0:57:14	1:31:22	1:43:47	0:25:57	2:28:19	0:37:05	0:46:50	0:11:43	3:15:09	0:24:24	
Ch10	3.15	BUILDING	0:00:32	0:17:51	0:10:00	0:00:00	0:14:15	0:00:00	0:00:58	0:00:00	0:32:38	0:08:09	0:10:58	0:15:13	0:03:48	0:28:23	0:07:06	0:43:36	0:05:27	
Ch11	3.15	PLAZA	0:00:00	0:03:00	0:00:00	0:00:29	0:00:00	0:58:05	0:30:36	0:16:48	1:01:05	0:47:53	0:11:58	1:45:29	0:26:22	0:03:29	0:00:52	1:48:58	0:13:37	
Ch12	3.15	PLAZA	0:00:00	0:00:00	0:49:56	0:07:38	0:00:00	0:12:30	0:22:08	0:02:55	0:03:08	1:22:37	0:20:39	0:37:33	0:09:23	0:57:34	0:14:23	1:35:07	0:11:53	
Ch15	3.15	PLAZA	0:00:17	0:27:46	0:00:00	0:00:00	0:00:00	0:00:00	3:46:27	5:50:52	0:28:03	9:37:19	2:24:20	9:37:19	2:24:20	0:28:03	0:07:01	10:05:22	1:15:40	
Total	34.65	-	1:23:13	3:24:37	3:55:54	2:04:30	2:09:03	3:14:56	15:02:14	15:29:52	10:11:49	36:32:30	9:08:07	35:56:05	8:59:01	10:48:14	2:42:03	46:44:19	5:50:32	

منبع: نگارندگان

نقشه میزان استفاده از لبه ها در میدانچه تئاتر شهر

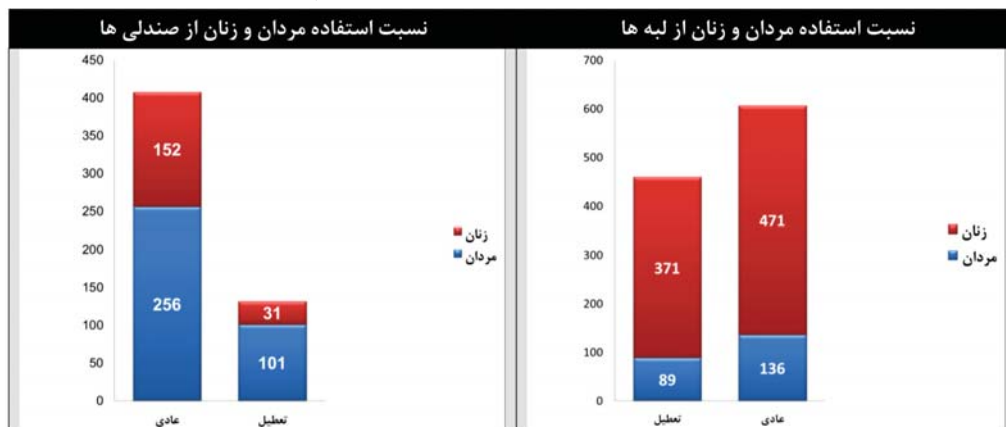

تعداد افراد استفاده‌کننده از لبه‌ها و صندلی‌های واقع در میدانچه تئاتر شهر

زنان لبه‌ها را به صندلی‌ها بیشتر ترجیح می‌دهند (شکل ۶). تفاوت‌های کالبدی و عملکردی لبه و صندلی در این انتخاب بسیار اهمیت دارد. اما دلایل این انتخاب هرچه باشد اولویت انتخاب لبه‌ها توسط افراد هدایتگر ما در نحوه توسعه فضاهای نشستن در طراحی این فضای شهری خواهد بود. به‌طور متوسط میزان مراجعه افراد به پلازا در روزهای عادی نسبت به روزهای تعطیل ۱,۲ تا ۱,۵ برابر می‌شود که این میزان با توجه به تفاوت میزان رفت‌وآمد در معابر کناری پلازا بسیار کم است. در کل پر استفاده‌ترین صندلی‌ها بعد از Ch_7 و Ch_8 صندلی‌های جلوی ورودی هستند. صندلی‌های کناری آنها سرریز استفاده افراد را در خود جای می‌دهند و به این دلیل نسبت به سایر صندلی‌های پیرامون ساختمان افراد بیشتری از آنها استفاده می‌کنند. در روزهای نمونه‌برداری افراد استفاده‌کننده از لبه‌ها بیشتر از افرادی بودند که از صندلی‌ها استفاده کرده‌اند و این میزان تقریباً تا به دو برابر می‌رسد.

شکل ۶. نسبت استفاده افراد از فضاهای نشستن در میدانچه تئاتر شهر

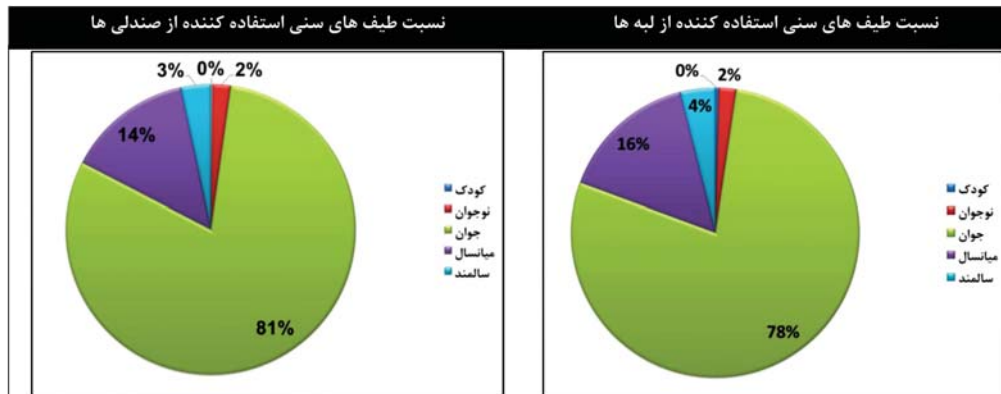

منبع: نگارندگان

نسبت طیف‌های سنی در استفاده از فضاهای نشستن

پلازای تئاتر شهر کاملاً به قبضه حضور و فعالیت جوانان در آمده است. بیش از ۸۰ درصد استفاده‌کنندگان از فضاهای نشستن را جوانان تشکیل می‌دهند و این پتانسیل بالای میدانچه برای برگزاری برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی برای این رده سنی آشکار می‌سازد (شکل ۷). کم بودن اقشار دیگر از جمله سالمندان، کودکان و نوجوانان نکته مهم دیگری را آشکار می‌سازد و آن عدم جذابیت‌های کالبدی و امکانات و تسهیلات استراحت و تفریح و استفاده برای این اقشار در این فضای شهری است. نوجوانان از بازی و تماشای حرکات نمایشی و ورزش‌های خیابانی بسیار لذت می‌برند. عدم وجود امکانات کالبدی برای فعالیت و بازی کودکان باعث می‌شود که پدر و مادران هم از حضور در آن صرف‌نظر کنند و امنیت و مطلوبیت میدانچه کاهش یابد. با توجه به اینکه یکی از ویژگی‌های میدان‌های موفق وجود امکانات و تسهیلات کالبدی برای استفاده تمامی اقشار از کودکان تا سالمندان است (PPS, 2012)، فقدان چنین امکاناتی از نقاط ضعف این فضای شهری است و این مکان زمانی می‌تواند ادعای کارآمدی داشته باشد که برای تمامی رده‌های سنی امکاناتی در خود فراهم نماید.

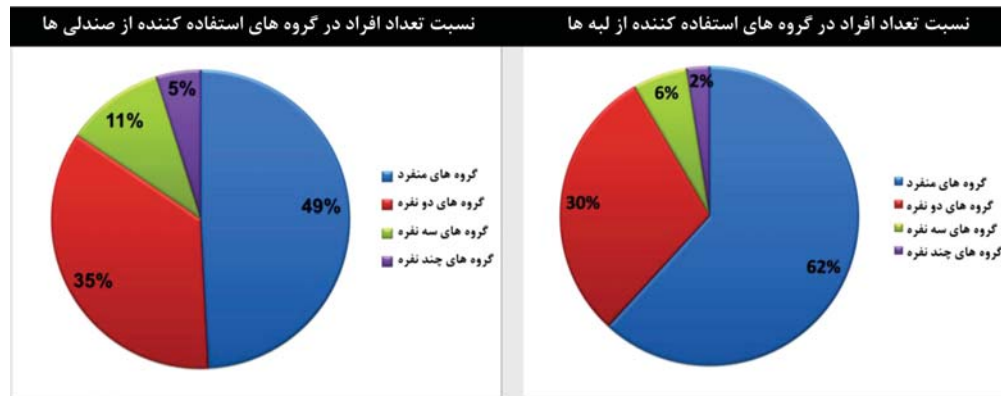
شکل ۷. نسبت طیف‌های سنی استفاده‌کننده از فضاهای نشست در میدانچه تئاتر شهر

کودکان (Ch) ۰-۸ نوجوانان (K) ۸-۱۸ جوانان (Y) ۱۸-۳۰ میانسالان (A) ۳۰-۵۰ سالمندان (O) بیشتر از ۵۰
منبع: نگارندگان

تعداد افراد در گروه‌های استفاده‌کننده از فضاهای نشست واقع در پلازای تئاتر شهر
 مطابق مشاهدات افرادی که تنها از لبه‌ها استفاده می‌کنند اغلب به تماشا، انتظار، مطالعه روزنامه و کتاب، صحبت با تلفن و یا کشیدن سیگار می‌پردازند. گروه‌های دو نفره اغلب جوانانی را شامل می‌شود که در گوشه‌های نشسته با هم حرف می‌زنند. سیگار کشیدن، خواندن مطالب مختلف برای هم و اجرای موقعیت‌های نمایشی تمرینی برای هم (به‌ویژه در میان بازیگران و دانشجویان هنرهای نمایشی) نیز از جمله فعالیت‌های هم‌زمان دیگر در این گروه‌هاست. سایرین منتظر شروع نمایش هستند و یا چشم به دیگران دوخته‌اند که در فرصت مناسب دوستان جدیدی برای خود بیابند. افراد میانسال هم اکثراً برای استراحت و یا انتظار شروع برنامه خاصی از لبه‌ها استفاده می‌کنند. گروه‌های سه نفره را غیر از جوانان، میانسالانی تشکیل می‌دهند که کودکی به‌همراه دارند و برای دیدن نمایش به این مکان آمده‌اند و یا در لابه‌لای استفاده از پارک دانشجو و تفریح در آن به میدانچه تئاتر شهر نیز سرزده‌اند. آنها اغلب به صحبت، بازی و گفتگو با هم مشغولند و احياناً یکی از آنها ایستاده بحث را دنبال می‌کند. در گروه‌های بیشتر از سه نفر اغلب جوانان به‌صورت مختلط تجمع کرده‌اند و به شوخی با یکدیگر و بحث و گفتگو می‌پردازند. (شکل ۸)

شکل ۸. نسبت تعداد افراد در گروه‌های استفاده‌کننده از فضاهای نشست در میدانچه تئاتر شهر

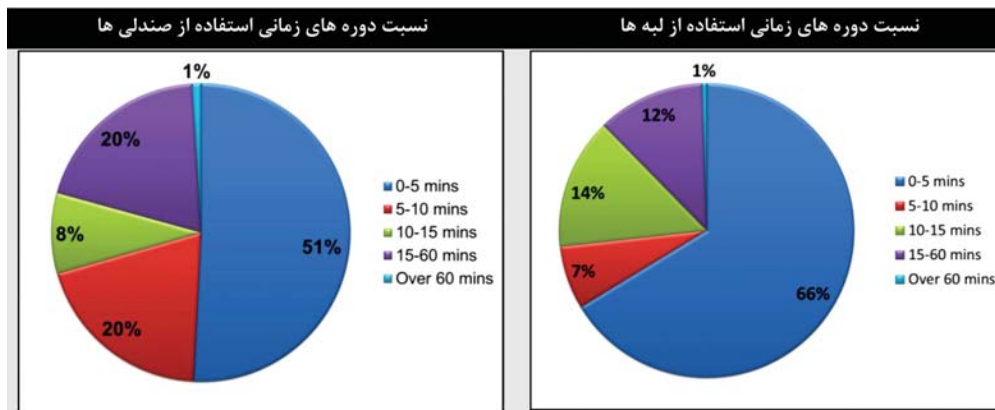
منبع: نگارندگان

مشاهده می‌شود که اغلب استفاده‌کنندگان به‌صورت مجرد و تنها هستند. بعد از آن گروه‌های دو نفره بیشترین امتیاز را دارند. با توجه به اینکه یکی از هدف‌های کارکردی پلازا به‌عنوان یک فضای عمومی ارتقای ارتباطات اجتماعی است، در نتیجه باید پلازای تئاتر شهر را به لحاظ جاذبه‌هایی که جهت پذیرش افراد مجرد و تنها دارد ارج نهاد. ولی کاهش و کمبود اجتماعات در گروه‌های چند نفره از نقاط ضعف پلازا است. از علل شکل نگرفتن اجتماعات چند نفره، محدودیت‌های فرهنگی و عدم وجود هنجارهای اجتماعی سنتی در شکل‌گیری این اجتماعات است. سابقه اعتراضات و انقلاب‌ها و جنبش‌ها در این ۵۰ سال گذشته نیز ترس اجتماعی را از تجمعات افراد در فضاهای عمومی بالاتر برده است و افزایش کنترل‌های اجتماعی نگهبانان و انتظامات محوطه در هنگام شکل‌گیری گروه‌های چند نفره افراد شاهد این مدعا است. از دیگر عوامل، نامناسب بودن تسهیلات کالبدی در ایجاد شرایط آسایش در سایه‌اندازی و مبلمان است. لبه‌های محدب و قرارگیری لبه‌ها در مکان‌هایی که نسبت به مسیر حرکت به اندازه کافی عقب‌نشینی ندارند از جمله مشکلات کالبدی این مسئله است.

با بررسی گروه‌های استفاده‌کننده از صندلی‌ها عدم راحتی این صندلی‌ها در پذیرش و استفاده اقشار مختلف در گروه‌های سه‌نفره و بالاتر بیشتر آشکار خواهد شد. حدوداً نیمی از استفاده‌کنندگان را افراد تنها و مجرد تشکیل می‌دهد و ۳۵ درصد گروه‌های دو نفره هستند و تنها عده بسیار کمی را گروه‌های سه‌نفره یا بیشتر شامل می‌شوند که اغلب به‌صورتی نامتعادل و نامنظم خود را پیرامون صندلی‌ها جای می‌دهند. صندلی‌های پشت‌تئاتر به لحاظ راحتی و دنج بودن برای جوانان بیشترین امتیاز را دارد. استفاده از لبه‌ها برای گروه‌های چند نفره به‌مراتب مناسب‌تر است و آمار نیز نشان می‌دهد که گروه‌های با نفرات بیشتر اغلب لبه‌ها را انتخاب می‌کنند.

طول زمان استفاده از لبه‌ها و صندلی‌های واقع در میدانچه تئاتر شهر

در مدت زمان استفاده افراد از فضاهای نشستن ملاحظه می‌شود که اغلب استفاده‌کنندگان از لبه‌ها به‌صورت موقتی تا حداکثر ۵ دقیقه طول کشیده است (شکل ۹). این امر نشان می‌دهد که علی‌رغم جاذبه‌های پلازا حضور افراد در فضاهای عمومی بسیار گذرا است. البته شرایط کالبدی پلازا هم نسبتاً مناسب است و افراد زیادی هم مدت‌های بیشتری از لبه‌ها استفاده کرده‌اند. وجود منظره‌ای زیبا و یا برنامه نمایشی خاص و یا کاربردی فرهنگی در کنار لبه‌ها در افزایش میزان استفاده از لبه‌ها بسیار مؤثر است؛ همچنان‌که لبه‌هایی که در مقابل یا در جوار ورودی سالن‌های نمایشی بودند بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفتند. پس طراحی لبه یک فضای شهری هم مستلزم توجه به ویژگی‌های کالبدی آن است و هم طراحی یک منظره مناسب فعالیتی در مقابل آن.

منبع: نگارندگان

لبه‌هایی به مدتی طولانی‌تر مورد استفاده قرار گرفته‌اند که در عرصه جلویی پلازا بوده و منظر کل پلازا و ساختمان و افراد دیگر به‌خوبی در مقابل‌شان پیدا باشد. این امر در فصول گرم و در صورتی که مقابل هر لبه یک تئاتر خیابانی اجرا شود، برای آن لبه نیز متصور است. غیر از صندلی‌های جلویی ساختمان تئاتر شهر در رده دوم، صندلی‌های Ch_6 و Ch_7 و Ch_8 در نقطه مقابل‌شان در پشت تئاتر از بیشترین استقبال گروه‌های مختلف برخوردارند، ولی سایر صندلی‌ها در روزهایی بیشتر شلوغ می‌شوند که در سالن‌های جانبی نمایش یا تئاتری اجرا شود.

نتیجه‌گیری

در کل بررسی‌های انجام گرفته بیانگر نتایجی دربارهٔ میزان استفاده اقبال مختلف از این فضای شهری و کم و کیف کارآمدی فضاهای نشستن و تغییرات آن با توجه به عوامل کالبدی میدانچه است که به تفصیل عبارتند از:

- کارآمدی و مطلوبیت لبه‌ها (فضاهای نشستن پیوسته) نسبت به صندلی‌ها (فضاهای نشستن منفرد) در این فضای شهری بسیار بالاتر است. پس فرم کالبدی عناصر می‌تواند باعث جذب یا دفع افراد نسبت به آنها شود. استفاده بیشتر خانم‌ها از لبه‌ها به‌جای صندلی‌ها و دلایل آن مؤید این مطلب است.
- اختلاف شدید میزان استفاده از لبه L_{13} با سایر لبه‌های پلازا تفاوت ویژگی‌های کالبدی این لبه را نسبت به سایر فضاهای نشستن به‌عنوان الگوی طراحی لبه آشکار می‌سازد:

- تفکر

- دید و منظر مناسب به فضای پیرامونی
- پیروی و تبعیت از هندسه میدان
- سایه‌اندازی درختان و تلطیف و خنک شدن فضای استفاده (دلپذیر بودن)
- چند طبقه بودن و امکان نشستن در سطوح مختلف ارتفاعی
- هماهنگی ساخت و جنس و مصالح لبه با سایر عناصر میدان
- در دید بودن
- امکان تسلط بصری بر فضاهای پشتی لبه و آگاهی از فعالیت‌ها و اتفاقات پشت لبه
- عدم وجود مسیر حرکتی در پشت لبه
- در این فضای شهری میزان استفاده از فضاهای نشستنی که در همجواری فعالیت‌های حرکتی و برنامه‌های نمایشی است، ۲ تا ۱۰ برابر سایر فضاهای نشستن است.
- موانع فیزیکی (از قبیل پارکینگ موتور و دوچرخه) در مقابل یک فضای نشستن میزان استفاده از آن را به‌شدت کاهش می‌دهد.
- ویژگی‌های کالبدی صندلی‌ها و لبه‌های محدب به‌سختی امکان شکل‌گیری گروه‌های چند نفره را در فضای میدانچه می‌دهد. اما به هر حال استفاده از لبه‌ها نسبت به صندلی‌ها برای گروه‌های چندنفره به‌مراتب مناسب‌تر است.
- تفاوت مدت استفاده از فضاهای نشستن در صبح و بعدازظهر به‌وضوح نشان می‌دهد که تنها ویژگی‌های کالبدی فضاهای نشستن بر مدت استفاده از آنها مؤثر نیست و فعالیت‌های دیگر و حضور دیگران و وجود برنامه‌های مختلف نمایشی میزان استفاده از آنها را ۸ تا ۱۰ برابر اضافه می‌کند.

- تفاوت دوره‌های زمانی فعالیت نشستن در این فضای شهری نشان می‌دهد که اگر فعالیت یا برنامه‌ای مطلوب و دیدنی برای تماشا کردن در محیط میدانچه وجود داشته باشد افراد زمان بیشتری در مکان حضور خواهند داشت و از آن استفاده می‌کنند و فضای شهری کارآمدتر خواهد بود.
- لبه‌هایی که در مقابل یا در جوار ورودی سالن‌های نمایشی بودند بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفتند و لبه‌هایی به مدت زمانی طولانی‌تری مورد استفاده قرار گرفته‌اند که در عرصه جلویی ساختمان تأثیر شهر بوده و منظر کل میدانچه و ساختمان و افراد دیگر به خوبی در مقابلشان پیدا باشد. پس طراحی لبه یک فضای شهری هم مستلزم توجه به ویژگی‌های کالبدی آن است و هم نیازمند طراحی یک منظره مناسب فعالیت در مقابل آن.
- بررسی‌ها نشان می‌دهد که ویژگی‌های کالبدی و محیطی نقش مهمی در شکل‌گیری یا عدم شکل‌گیری فعالیت‌ها در فضای میدانچه دارد. در جاهایی که فضاهای نشستن از امتیازات کالبدی بهتری برخوردار است فعالیت‌های بیشتری رخ می‌دهد. ولی نقاطی که دارای مشکلات بصری و یا کالبدی است امکان شکل‌گیری فعالیت‌های مختلف را به افراد نمی‌دهد.
- همچنین ویژگی‌های کالبدی فضا امکان حضور و استفاده همه اقشار را در خود ایجاد نمی‌کند. عدم امکان استفاده و حضور کودکان و نوجوانان، عدم حضور و استفاده بانوان از برخی مبلمان‌ها و فضاهای میدانچه، کشیده شدن برخی فعالیت‌ها به عرصه‌های پشتی تأثیر شهر و عدم استفاده افراد در ساعت‌هایی که برنامه‌های فرهنگی اجرا نمی‌شود، همگی نشانگر لزوم اصلاحات کالبدی و توسعه‌های فضایی میدانچه است.

پی‌نوشت‌ها

1. The View From The Road
2. time-lapse filming
3. The Street Life Project
4. The Social Life of Small Urban Spaces
5. Plaza of Seagram
6. Green Acre Park
7. man per hour

فهرست منابع

- بحرینی، حسین (۱۳۸۶) *فرآیند طراحی شهری*، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، تهران.
- بحرینی، حسین، (۱۳۷۵) *تحلیل فضاهای شهری*، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵) *مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری*، انتشارات شهیدی، تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۶) *راهنمای طراحی فضاهای شهری*، انتشارات شهیدی، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری، تهران.
- گل، یان (۱۳۸۷) *زندگی در فضای میان ساختمان‌ها*، ترجمه شیما شصتی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
- گل، یان (۱۳۸۹) *فضاهای عمومی زندگی جمعی: آدلاید ۲۰۰۲*، ترجمه علی غفاری و محمدصادق سهیلی‌پور، دانشگاه شهید بهشتی، مؤسسه چاپ و انتشارات، تهران.

- Project for Public Spaces (2005) *Urban Parks: The Value of Small Urban Parks, Plazas and Other Outdoor Spaces*, Texas Cooperative Extension.
- Whyte, William (1980) *The Social Life of Small Urban Spaces*, project for public spaces, New York.
- Whyte, William (1985) *The Design of Spaces*, project for public spaces, New York.
- Whyte W. H. (2005) *The Social Life of Small Urban Spaces*, Project for Public Spaces, New York, NY 10014.